

Mucize ve Nedensellik Kanunu

Rahim Latifi, Ali Perimi

Özet

Mucize olgusu, dinler tarihi boyunca, çeşitli açılardan bilim insanlarının zihinlerini meşgul etmiştir. Bu süreçte mucize konusunda, felsefenin varlık tanıma görüşü, büyük bir öneme sahiptir.

Her malul, türdeş bir illet gerektirir, kaidesi akli ve felsefi bir kanundur, öte yandan “harikulade”lik mucizenin içeriği ve destekleyicisidir ki, zahiren kendi türdeşinden bir illet olmadan ortaya çıkan malul olarak görünmektedir.

O halde sorulması gereken şey şudur, acaba mucize, illetsiz bir malul müdür? Akıl ile çatışan bir oluşum mudur yoksa bir illeti vardır, ancak beşerin tanıdığı bildiği, görünen ve tabii illetlerle türdeş olmayan bir illet midir? Yahut kesinlikle enbiyanın nefsi, başlı başına bir illet olarak mucizenin ortaya çıkışında etkili midir?

Bu makale, illetlerin çeşitliliğini tahlil ederek, mucizeyi tabii ama bilinmeyen ve tabii olmayan illetlere dayandırmaktadır ve enbiyanın mucizenin oluşmasındaki katkısına dayandırmaktadır.

Giriş

Allah tarafından, temsilcilik ve peygamberlik, vahiy alma ve gayb ile irtibat halinde bulunma iddiası, yeterince yüce bir olgudur ve insanın meraklı akli her olgunun ispatını ve kani edici delilini görmek ister. Bu tür iddiada bulunan kimseden de, senet ve delil talep eder.

Sıradan bir insanın, Allah ile ve vahiy meleği ile görüştüğünü ve onun tarafından öğretiler, kanunlar ve şartlar getirdiğini iddia ederse, bu olağan üstü bir iddiadır ki, beşerin sıradan his ve tecrübeleri bunu teyit edemez ve tabii olarak iddia sahibinden, sıra dışı, dokunulabilir ve hissedilebilir harikulade bir şey getirmesini ister. Başka bir deyişle, sıra

“Meydana gelen her şeyin bir sebebinin olması, kesin ve istisnasız bir kanundur, ancak neden, sadece maddi ve tabii nedenlerle tanımlanmış değildir, madde ötesi ve tabiatüstü nedenler, illetler de vardır. Beşer şimdiye kadar bütün maddi ve tabii nedenleri, illetleri tanıyabilmiş değildir ki, madde ötesi nedenleri, illetleri tanımlayabilsin.”

dışı, harikulade işler yapabilme gücüne sahip olan bir kimse, halkın genelinin idrak ve anlayışına uygun sıra dışı, harikulade bir iş yapabilir.

Şu halde bu harikulade, istisnai, şaşırtıcı, başkalarının yapmaya gücünün yetmediği iş... hangi nizam ve cihana ait bir iştir? Acaba yeryüzüne ait bir süslenme ve işve midir yoksa bütün tabii kanunları yerle yeksan eden bir esasa mı dayanmaktadır? Acaba mucize tıpkı, dünyada meydana gelen şeylerin kendi özel sebebinden dolayı meydana gelmesi gibi, genel nedensellik kanunları ve sebepler nizamı esasına mı dayanmaktadır? Eğer böyle ise, sıra dışı, harikulade olmaktan çıkmıştır ya da, o an buna gücü yetmeyen beşer, ilmin ilerlemesiyle o şeylerin sebebinin bulabilir ve onlara benzer şeyler yapabilir. Yahut da mucize, nedensellik kanununa terstir, sebepsiz ve genel tabii sünnetlere ve kanunlara aykırı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu surette:

Evelen, mucize kendi içinde paradoks barındırır ki, onun ispatından, onun reddine ulaşılır.

İkinci olarak, mucize gayri mümkün olmaktadır, çünkü akli, küllî ve felsefi kanun olan, nedensellik, sebep ve sebep olma kanunlarını bozar ki, bu da imkânsızdır ve olası değildir.

Üçüncü olarak, mucize akıl dışı ve akıl ile çatışan bir öğretiyi olmaktadır ki, dinin akli olmasını sorgulanır hale getirmektedir.

Elinizdeki bu makale, gücün yettiği kadar zikredilen sorulara cevap vermesi ve mucizenin nedensellik kanunlarıyla uygun bir hale getirilmesini incelemektedir.

Özetle cevap şudur ki, hiç şüphesiz herkesin hayrete düştüğü, muhataplarının onu yapanın iddialarını kabul etmesini sağlayan, bazı mucizeler gerçekleşmiştir. Diğerlerini aciz bırakan şeylerin gerçekleşmesi, sağlam akli ve felsefi kanunlarla çelişmemektedir ve eğer mucize ve akli bulgular arasında bir çatışma olursa, yalnızca zahirde ve ilk anda çıkan sonuçtur.

Akli, tabii ve sıradan kanunlar bağlamında, birazcık derin düşünme ve araştırma, tam anlamı itibarıyla nedensellik, sebep ve sebep olma kanununun olağan üstü ve geleneği yıkmaya ve tabii kanunları yerle bir etmekle bir çelişkisi, zıtlığı olmadığını gösterecektir. Mucizenin tarifinin şartlarından ve kısımlarından biri de onun harikulade / olağanüstü olmasıdır.

“Harik” yani yerle bir eden, ezen, parçalayan demektir. Mucize de, akli, felsefi genel kanunları (her malul – illet türdeş gerektirir) ihlal etmiyor, yalnızca tabiatın gidişatına ters bir iş ortaya çıkarıyor ve sadece beşerin görüp anlayabildiği nizamı (örfi nizamı) bozuyor.

Meydana gelen her şeyin bir sebebinin olması, kesin ve istisnasız bir kanundur, ancak neden, sadece maddi ve tabii nedenlerle tanımlanmış değildir, madde ötesi ve tabiatüstü nedenler, illetler de vardır. Beşer şimdiye kadar bütün maddi ve tabii nedenleri, illetleri tanıyabilmiş değildir ki, madde ötesi nedenleri, illetleri tanımlayabilsin. Geniş perspektiften bakıldığında, mucize olgusunun kendisi genel bir ilahi kanun ve sünnettir.

Mucize ve Nedensellik Kanunu

Nedensellik kanunu, illet ve malulun türdeşliği aklın açık bir hükmüdür. (her şey, her olay ve gelişme kendisiyle türdeş bir illet gerektirmektedir.) Bu hiçbir istisna ve kendine haslık kabul etmemektedir. Bazıları yanlış algulamalarla mucize hakkında görüş sahibi olmuşlarının neticesinde, mucizeyi illetten yoksun ve irrasyonel bir görüş olarak tanımlamışlardır.

Örnek olarak şunu söylüyorlar: hangi delil, asanın atılmasıyla yılanın dönüşmesini, nedensellik veya türdeşlik olduğunu ispat edebilir. (Subhani, 91/10: 1370)

Fahr-ur Razi daha açık bir beyan ile harik-i adet’i kabulden kaçınarak şöyle demiştir: “İlim iki kısımdır: nazari ve bedihi. Nazari ilim, bedihi ilimin teferruatıdır ve bundan dolayıdır ki, eğer nazari bir ilim, bedihi bir ilmi iptal etmeyi gerektirirse, bunun manası tali olanın asıl olana muhalif olmasıdır ki, bu da imkansızdır. Bu beyandan anlaşılacaktır ki, nazari ilimler, bedihi ilimlerde bir halel, eksiklik meydana getiremez. Şu halde bedihi ilimlerin ne olduğunu görmek lazımdır. Biraz derin düşündükten sonra anlaşılacağı üzere, bedihi ilim, insanlar için kendiliğinden kati ve doğru olan, sıhhat ve kabulünde delile ihtiyaç olmayan ilimdir. Tıpkı “Küll (bütün), cüz’den (bütünün bir parçası) daha büyüktür”, “İki zıttın bir araya toplanması imkânsızdır” vb... Bu mukaddimeden sonra, şöyle söylenebilir, insanın yaratılış süreci dışarıdan gözlemlendiğinde, daha önce ana rahminde olduğu bilinmektedir ve ana rahminden dünyaya gelmiştir, çocukluk merhalelerini geçtikten sonra, gençliğe ulaşmıştır. Eğer bir kimse böyle olmadığını, bir anda meydana geldiğini, zekâ sahibi olduğunu ve kemale erdiğini söylerse, akıl bu söylenenlerin tersine hüküm verecektir. Aynı şekilde bir kimse, deniz ve kaynak sularının süte dönüşmesinin ya da dağın saf altın olmasının mümkün olduğunu söylerse, herkes bu söylemde bulunan kimseye delilik isnat edecektir. Şu halde akıl, açıkça bütün âlemdeki olayların, önceden belirlenmiş kanunlar ve yürürlükteki adetler çerçevesinde gerçekleştiği yönünde hüküm vermektedir, bunun tersinin gerçekleşmesi durumu, bedihiyet ve açıklığa muhaliftir.

Mevakıf’ın şarihi bu doğrultuda şunları söylüyor:

Doğüstü olayların (mucizenin) mümkünlüğü nübüvvet ve nübüvvet dışındakiyle ilgili kaide ve kurallarının ihlal ettiği (kabul görülmesi) apaçıktır. Zira mucizenin mümkünlüğü kabul görülürse farklı zamanlarda şer’i hükümlerin getiricisi, nübüvveti mucize ile

sabit kılınmış kimseye mümasil ve kendisinden hükümler talep edilen şahıslar, üzerinde bulunduğu dinin dışında birilerinin gelmesini mümkün kılınacak gibi uyumsuzlukları ve yaşam nizamına ters daha başka olumsuzluklara sebep olur.

Taftazani de mucizeyi inkar edenlerin şüphesini şu şekilde dile getiriyor:

Olağan üstü olaylarının mümkün bilinmesi safsatadır. Zira eğer mucize mümkün olursa dağın altına, denizin yağa ve üzerinde mucize zahir olmuş nübüvvet iddiasında bulunan kişinin başka bir şahsa dönüşmesi gibi muhaller de olanaklı olacaktırlar. Mucizenin gerçekleştiği ispatlansa bile mucizeyi görmeyenler için ispatlanması olanaksızdır. Zira (mucizeyi) görmeyenler için ispatlanmasının tek yolu tevatür ile nakledilmesidir. Tevatür yolu ise yakini gerçekleştirmez. Zira tevatür silsilesinde yer alan bireylerinin her birisine yalancılığın isnat edilmesinin mümkün oluşu, silsilede yer alan bütününe isnat edilmesinin mümkünlüğüne sebebiyet verir.

Bu sözlerin tahlili bize, mucize olgusunda iki tutarsızlığı işaret etmektedir.

1-İllet'in malul olduğunu gösterir, tıpkı hazreti Salih'in (a.s) mucizesi (kayadan deve yavrusunun çıkması), ve hazreti İsa'nın (a.s) doğumunda vuku bulan bir kadının, bir erkek olmaksızın hamile kalması mucizesi gibi.

2- Aralarında türdeşlik olmadan malulün bir illetten doğması; tıpkı bir dokunuşla ölü-nün dirilmesi (Ben-i İsrail'in inek hikâyesinde) ve Hazreti İbrahim'in (a.s) ateşe atıldığında ateşin soğuk olması mucizesi gibi.

Bu şüphelerin ileri sürülmesi, mucizeye inananları cevap noktasında üç gruba ayırmıştır:

Birinci grup: nedensellik kanununun tarafında yer almışlar ve mucizeleri tevilden aciz kalmışlar ve tıpkı Ebu Bekir Razi (vefatı 251 hk.), İbn Ravendi (vefatı üçüncü yüzyıl hk.) gibi, Muammer bin İbad (vefatı 215 hk.) ve Mutezileden bazıları gibi, Seyyid Ahmed Han Hindi ve Ahundzade taraftarları gibi onları inkar yoluna gitmişlerdir. (Kadri-dani Kara meliki, 154:1381)

İkinci grup: mucizenin gerçekleşmesi tarafında yer almışlar ve insan aklının ulaştığı ve oluşturduğu kanunlara itibar etmemişlerdir. Ehli hadis ve Eş'ariye, Allah'ın tevhid-i ef'alisi görüşünü savundukları için, Allah'tan başkasının, etki etmesini, sebep olmasını ve işin ondan başkasına isnad ve yönlendirilmesini reddetmişlerdir. Sonuç olarak, nedensellik ve sebepler kanununu inkar etmektedirler ve mevcudatın etki etmesini gönül ve can gözüyle müşahede etmektedirler. Tıpkı güneşin ateşi ve ışık saçması vb. gibi... olayları "Adetullah" olarak nitelendirmektedirler.

Bunlar Allah Teâla'nın kendi koyduğu kanunlardır. Bizim görüşümüze göre, bu kanunların aksine bir işin yapılması mümkün değildir; ancak Allah açısından, bu kanunların kanun oluşu, onun istek ve iradesine bağlıdır. Allah'ın bu şekilde olmasını istemediği an, bu şekilde olmayacaktır, mucize de Allah'ın işidir. (Mutahhari, 434:1420)

Üçüncü grup: Nedenselliğin aslını ve mucizenin gerçekleştiğini kabul ederek, bu iki konunun birbiriyle çelişmediğini izah ediyorlar. Genellikle İmamiye Şia'sı ve Mutezile arasında taraftarı olan bu düşünce, birçok yönüyle açıklamaya sahiptir, bunların her birine sırasıyla işaret edeceğiz.

1- Mucize, Allah'ın Vasıtasız Fiili (Fiili Mübaşir):

Nedensellik kanunu insanların ve eşyaların bulunduğu alan için geçerlidir ve nihayetinde Allah'ın vasıtalarla gerçekleştirdiği işlerin kapsamına girerler. Ama Allah'ın vasıtasız yaptığı işlerde, bizzat kendisi sahneye çıkmaktadır, artık hiçbir şeyin ona karşı koymaya gücü yetmez. İmamiye kelimcülerinden bir kısmı, mucizeyi Allah'ın direkt olarak yaptığı bir iş ve nedensellikten arı olduğuna inanırlar.

Şeyh Tusi şöyle diyor:

“... ve Allah'ın ilginç ayetlerinden (mucizelerinden) biri de her bir kabilenin kendi kaynağından içmesi için taşlardan İsrail kabilelerinin adedince su fıskırmasıdır...” (270/1: 1409)

Seyyid Murteza da aynı metin ve örneği vermiştir. (329:1411) Verdiği örnekten de, mucizede harikuladeliikten murat edilen şeyin mevcut tabiat kanunlarının ortadan kalması olduğu çok iyi anlaşılmaktadır. Bu bakış açısına göre, sebepler nizamı ve nedensellik vb. gibi külli ve akli kanunlar, varlıklar ve tabii etkenler için geçerlidir. Dünyada tabii ateş olmadan sıcaklığın olması mümkün değildir ve aynı şekilde eğer Allah Teâla bitkileri yeşertmek, tabiatı canlandırmak isterse, yağmur göndermek zorundadır.¹ Ve eğer bir insanın canını alacaksa, hazreti Azrail'e emir vermelidir.²

¹ “Her canlı şeyi sudan yaratık” Enbiya 30, “Allah gök y - zünden su indirdi, ölümünden sonra yer yüzünü onunla diriltti” Nahl 65.

² “Öyleyse melekler yüzlerine ve arkalarına vura vura ca - larını aldıkları zaman...” Muhammed 27.

Üçüncü grup: Nedenselliğin aslını ve mucizenin gerçekleştiğini kabul ederek, bu iki konunun birbiriyle çelişmediğini izah ediyorlar. Genellikle İmamiye Şia'sı ve Mutezile arasında taraftarı olan bu düşünce, birçok yönüyle açıklamaya sahiptir

Ancak Allah Teâla bir işi doğrudan kendisi yapmak isterse, hiçbir şey buna karşı koymaz, mukaddimeye, sebebe ve adete de gerek yoktur. Mesela, harikulade olması gereken mucizede, Allah Teâla su olmadan ateşin sıcaklığını yok edebilir, taşın içinden su akıtabilir ve kayanın içinden deve yavrusu çıkarabilir.

Bu açıklamanın sorunlu yönleri: Eğer kanunların Allah tarafından ihlal edilip ortadan kaldırılmasından murat edilen şey, biz insanların bilinen tabiat kanunları ise, Allah Teâla tabii olarak görülmeyen, ya da tabiatüstü illetler ile yaratılmış âleminde tasarruf eder ve mucizeyi yaratır sözü, kabul edilebilir bir sözdür. Lakin bu Allah'ın vasitasız yaptığı işlere has bir şey değildir ve eğer murat edilen şey, malullerin, mucizelerin ve hadiselerin oluşumunda, hiçbir illetin olmadığıysa bu söz geçersizdir.

2- Mucizelerin Tevili:

Nedensellik kanunu ve sebepler nizamı, her şeyi kuşatmış, tabiatı kapsamış ve bütün mevcudata hâkimdir ve hiçbir konuda istisna kabul etmemiştir. Âlemdeki etki ve tepkileri kendisi bir kanun esası üzerine bina eden bir Allah, neden ve nasıl bu nizamı bozabilir.

Bu grup mucizeyi inkâr etmiyorlar; lakin mucizeleri tevil ediyorlar. Yeni Kelam'da var olan konular gibi, din jargonunu sembolik olarak görüyorlar ve hermeneutik (yorum-sama) konularla onun üzerini örtüyorlar. Bu tarz düşüncenin Gazali döneminde bile taraftarları vardı öyle ki, mucizenin tevili konusuna bile el atmışlardı. Gazali bu grubun asl-i illiyet konusundaki çalışmalarından bahsetmiş ve devamında, bu şekilde algılamasının, mucizenin ve harikulade'nin ispatında bazı sorunlar oluşturduğunu açıklamıştır. (Gazali, Tarihi belli değil, 335)

Üstat Mutahhari'nin deyişiyle, bunlar mucizeyi saygılı bir şekilde inkar etmişlerdir. (432:1420)

Onlar kendi iddialarına kanıt olarak iki delil öne sürmüşlerdir: birincisi, insanlar Peygamberden bir takım mucizeler istemişlerdir, ancak peygamber sadece ve sadece onlar gibi bir beşer olduğu için, mucize göstermekten kaçınmıştır. Yani onun mucizeleri sıra dışı ve adetlerin hilafında mucizeler değildi.

And olsun, bu Kur'an'da her örnekten insanlar için çeşitli açıklamalarda bulunduk. İnsanların çoğu ise ancak inkarda ayak direktiler. Dediler ki: 'Bize yerden pınarlar fışkırtmadıkça sana kesinlikle inanmayız. Ya da sana ait hurmalıklardan ve üzümlerden bir bahçe olup aralarından şarıl şarıl akan ırmaklar fışkırtmalısın. Veya öne sürdüğün gibi, gökyüzünü üstümüze parça parça düşürmeli ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza (şahit olarak) getirmelisin. Yahut altından bir evin olmalı veya gökyüzüne yükselmelisin. Üzerimize bizim okuyabileceğimiz bir kitap indirinceye kadar senin yükselişine de inanmayız.' De ki: 'Rabbimi yüceltirim; ben, elçi olan bir beşerden başkası mıyım? (İsra Suresi 89 – 93)

İslam alimleri bu şüpheler karşısında çeşitli cevaplar vermişlerdir:

a) Beşer hayatında, Allah Teâlâ'nın süregelen hakimane sünneti, insanların çalışarak yeme ve içme ihtiyaçlarını karşılamaları ve bu sayede nefislerin kemale ulaşmasını ve terbiye

edilmesini sağlamak şeklindedir. Bununla birlikte eğer peygamberin kavmi, rahatlıklar için bir pınar fışkırtmasını istemişlerse, böylesi bir isteğe cevap vermek ilahi sünnet ile çelişmektedir. (Subhani 83/2:1411)

b) Müşriklerin Peygamber’den mucize olarak istedikleri şeylerden bazıları zaten imkânsızdı ve Allah’ın istek ve iradesi imkânsız olan şeylere taalluk etmemektedir. Tıpkı Allah’ı göstermek, melekleri insanların gözleri önüne getirmek yahut gökyüzünü onların başına geçirmek gibi, bazı diğer istekler de, pınarlar fışkırtması yahut Peygamber’in bağ ve hurma bahçelerine sahip olması gibi nübüvvet iddiasının ispatına bir deli olamazdı. (Rabbani, Gulpeyegani,:77)

c) Mucize hakikati görmek isteyen ve nübüvvetin doğruluğundan şüphesi olan kimse için Peygamber’in mucize göstermeye izni vardır. Ama Peygamber her istenilene anında cevap vermek zorunda değildir. Peygamber mucize üretme fabrikası kurmamıştır.

d) İstekte bulunanlardan bazıları, olaya ticari olarak bakmaktaydılar ve “sana iman edelim” demiyorlar, “senin için iman edelim” diyorlardı. Yani sen bizim için bir şeyler yap, bir nehir, bir bağ, bahçe vb... bunun karşılığında biz de senin için iman edelim... (Mutahhari A.g.e: 442)

e) Diğer bazılarının ise iman etmeye ve hidayet olmaya niyetleri yoktu ve böylesi istekleri inatlarından ve problem yaratmak içindi. Bu yüzden şöyle diyorlardı: “Üzerimize bizim okuyabileceğimiz bir kitap indirinceye kadar senin yükselişine de inanmayız...”

Onların diğer delilleri de şuydu ki; Kur’an-ı kerim birçok yerlerde, ilahi sünnet ve kanunları değişimi ve dönüşümü olmayan sünnet ve kanunlar olarak tanıtmıştır: “Sen, Allah’ın

Allah Teâla bir işi doğrudan kendisi yapmak isterse, hiçbir şey buna karşı koyamaz, mukaddimeye, sebebe ve adete de gerek yoktur. Mesela, hari-kulade olması gereken mucizede, Allah Teâla su olmadan ateşin sıcaklığını yok edebilir, taşın içinden su akıtabilir ve kayanın içinden deve yavrusu çıkarabilir.

sünnetinde kesinlikle bir değişiklik bulamazsın ve sen, Allah'ın sünnetinde kesinlikle bir dönüşüm de bulamazsın." İnsan bir erkek ve bir kadından ve özel bir şekilde doğmalıdır ve bu değişim kabul etmez bir sünnettir. Hz. İsa'nın (a.s) doğumu bu sünnete aykırıdır.

Bu söylem de, İslam âlimlerinin verdiği cevaplarla doludur: Kur'an'daki sünnet meselesi, ilahi adaletle, kulların yükümlülükleri, ödül ve cezalarıyla ilgilidir. Yani, Allah Teâla kötü amel sahiplerine ceza vermemezlik edemez. (Mutahhari A.g.e: 438) mucizenin doğuşu akli kanunlar esasına göredir ve beşerin bildiklerinin ötesinde illetlerden kaynaklanmaktadır, bunun kendisi bile ilahi sünnetlerdendir. Allah'ın değişmez ilahi sünneti, durumun gerektirmesi halinde, malulleri tabiat ötesi bir şekilde meydana getirmektedir. Bu tarz bir düşüncenin ne şekilde ve hangi etkenle meydana geldiğini şöyle tahlil edebiliriz:

His ve tecrübeye dayalı yeni materyalist medeniyet, bütün ehemmiyet ve önemi hissi ve maddi öğretilere yöneltmiştir, bu durum bir kısım İslam alimini şaşkınlığa düşürmüştür, öyle ki kendilerini ilahi dinlerin asli temelini oluşturan gaybe iman ile maddi medeniyetin kazanımları arasında sıkışmış olarak görmüşlerdir. Bir yandan hissi ve tecrübi olmayan meseleleri inkar etmeye cüretleri olmamıştır, çünkü Müslümandırlar ve öte taraftan ise meleklerin ve cinlerin varlığını, gaybi işleri ve mucizeyi açıklamaya da cüret edememişlerdir. Bu yüzden bu dar boğazdan kurtulmak için tevcih etmek yoluna gitmişlerdir. Şeyh Muhammed Abduh, Menar tefsirinde, Tantavi, Kitabu Cevahir'de ve bu iki kişinin talebeleri de bu gruptandırlar. (Subhani, A.g.e. 80/2)

3- Mucizenin Tanımlanmayan Tabii İletlere Dayandırılması:

Nedenselliğin aslı tüm yaratılıştaki hâkimdir ve bütün maddi fiil ve edimsellikler, tabii illetlerle sınırlıdır. Mucizeyi getiren diğer kimseler karşısında, tabii illetler silsilesi ve meçhul ile olan tanışıklığı ve hâkimiyeti vardır, mucize gösterdiğinde ve bu kanunların gerçekten yıkılması anlamına gelmez, mucizeyi gören gözlerin asli illete aşına olmamalarından dolayı öyle görünür.

Nedensellik kanununa göre, her malulun bir illeti olmak zorundadır; ancak hiçbir zaman tek başına illet söz konusu değildir ve çeşitli illetlerin ve bu kapsamdaki şeylerin mümkünlüğü de ortadan kalkmamaktadır. Mesela, beşer çok eski zamanlarda, sıcaklığı güneş ışınlarının malulu (sonuç) olarak biliyordu; ama sonradan araştırmacı ve deneyci akıl, ateşi buldu, sürtünmeden meydana gelen tepkimeleri ve atom enerjisini buldu ki, bunların hepsi sıcaklığın illetidirler. Şimdi mesela tabii ve genelin anlayabildiği bir yol ile asanın yılanı dönüşmesi için asanın toprağa dönüşmesi, topraktan bitkinin yetişmesi ve bu bitkiyi hayvanların yemesi silsilesinde olur, ikinci yol ise, direkt ve çabuk bir şekilde başka bir yöntem ile yılanı dönüşmesidir.

Bu düşünce daha çok batı kelimacıları arasında yaygındır ve o da tahrif edilmiş Tevrat ve İncil'deki ilginç mucizelerin ispatı için ortaya atılmıştır.

Tabii ve deneysel gelenekten gelen İngiliz filozof Estelle irfanın hakkaniyetini kabul etmiş ve şöyle demiştir:

Biz mutlak alemde olmadığımız sürece, alemdeki bütün tabii kanunları en küçük zerresine kadar bildiğimizden emin olmadıkça meydana gelen akıllara durgunluk veren, fevkalade ve tabii kanunları geçersiz kılan olaylar karşısında yeterli delil ve yetkinliğimiz yoktur çünkü bizim habersiz olduğumuz gizli bir kanun olabilir.

Bu tarz düşünce, mucizeleri sebepler nizamına uygun hale getirmeye ve onların akıl dışılığını ve akıl ile çatışmasını en aza indirmeye çalışmaktadır. Bu doğrultuda düşünen Avrupalı araştırmacılar diyorlar ki, ilmi araştırmaların çerçevesi olabildiğince genişletilmelidir, olmasının imkansız olduğuna inandığımız şeyler bu sayede ispatlanacaktır. (Subhani, 71/2:1375)

Bu gerekçelerin cevabı çok açıktır, evvela maddi tabii illetlere, delilsiz belki tam aksini gösteren delillere dayanmak, tabii olmayan illetlere dayalı, olağan üstü şeylerin görülmesi ve varlığı, bu konunun doğrulayıcısıdır. İkinci olarak; tecrübi ilimler, bize maddi olayların illete ihtiyacı olduğunu söylemektedir, ama bu illetin özel yahut sadece maddi illet olması gerektiğine dair bir delil yoktur. Başka bir deyişle, tabiat ve madde ötesi illetleri yok sayamayız, eğer tecrübi ilimlerin faaliyet dairesi madde âlemi ise, hiç şüphesiz yargılama ve hüküm verme dairesi de aynıdır.

Bazıları İbn Sina'nın olağan üstü işleri, sebepler nizamı esasına göre açıkladığı İşarat kitabına baktıklarında, İbn Sina'nın resmi görüşünün maddiyattaki sebepleri ve illetleri bilmekle sınırlı olduğunu ve neticede mucizelerin de tabii illetlere dayandığına inandığını, ancak bunların henüz keşfedilmediği yönünde olduğunu düşünmüşlerdir. (A.g.e. 76)

Şu halde, o sadece ariflerden sadır olan harikulade işleri açıklamak, tahlil etmek ve tabii göstermek adına bunları söylemiştir, yoksa Enbiyaların gösterdikleri mucizeleri de kapsayacak şekilde harikulade işlerin mutlak manada gerekçelendirmek ve açıklamak kastıyla değil. İşarat kitabında baştanbaşa, harikulade işleri ve bu bağlamda peygamberlerin mucizelerini mutlak anlamda gerekçelendirmek ve tabii göstermek iddiasında bulunulmamıştır. Her ne kadar İbn Sina kelimamı şerh eden, Muhakkik Tusi, birkaç konuda evliyaların harikulade işlerine işaret etse de, ne şerhinde, ne de metinde bütün mucizelerin ve harikulade işlerin tabii ve görülebilir bir menşei olduğu iddia edilmemiştir. Aynı şekilde “zikrul vech fi zuhuril ğaraib anil arifin” başlığı altında vermiş olduğu bölümde işlenen konu da irfan ve arifler üzerinedir.

İbn Sina son bölümlerde bulunan onuncu yöntemde, keramet ve mucizelerin Enbiyaların kendilerinden kaynaklanan şeyler olduğunu açıklamış, ancak sihirler (sihirbazlık ve göz yanılma) madde ve tabiatın kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte sadece maddi menşei olan harikalar ile maddi sebepler ve illetler dışında yahut madde ötesinden kaynaklanan harikalar arasında, zatı itibarıyla, temelde fark vardır. Özellikle de enbiyanın nefisleri, irade ve ruhi özelliklerden müteşekkil olup, bunlar maddi ve tabii illet türdeşinden değildir.

Gazali sebepler nizamı ile harikulade işlerin ve mucizelerin gerçekleşmesini bağdaştırmak için, bazı yöntemleri önermektedir. Bunlara örnek olarak; ateş peygamberin bedenini yakmıyor, bunun sebebi ateşin ya da peygamberin bedeninin değişime uğramasıdır ve böylesi bir şeyi yapmak Allah'ın kudretinin dışında değildir. Sonra mucizenin meydana geliş sürecini başka bir açıdan açıklayarak şöyle diyor, tabiattaki değişim çok uzun olduğundan ilahi kudret çok kısa bir zamanda tecelli ediyor.

4- Tabii İletlerde Yayılma ve Hâkimiyet

Bazı kelimacılar, nedenselliğin aslını ve mucizelerin illetlere dayandığını kabul etmekle beraber, illetlerin genişliği konusuna girmişlerdir. Bu varlıkta üç tür illetin olduğunu göstermek içindir:

- a) Bilinen tabii illetler
- b) Bilinmeyen tabii illetler
- c) Tabiatüstü illetler

Mucizeler son iki illete dayanmaktadır. Gazali sebepler nizamı ile harikulade işlerin ve mucizelerin gerçekleşmesini bağdaştırmak için, bazı yöntemleri önermektedir. Bunlara örnek olarak; ateş peygamberin bedenini yakmıyor, bunun sebebi ateşin ya da peygamberin bedeninin değişime uğramasıdır ve böylesi bir şeyi yapmak Allah'ın kudretinin dışında değildir. Sonra mucizenin meydana geliş sürecini başka bir açıdan açıklayarak şöyle diyor, tabiattaki değişim çok uzun olduğundan ilahi kudret çok kısa bir zamanda tecelli ediyor. (Bkz.: Gazali, Tarihi belli değil: 246)

Asa ve yılan her ikisi de uzun yıllar öncesinde topraktan oluşmamışlar mıydı? Elbette bu milyonlarca, belki de yüz milyonlarca yıl sürmüş olabilir, neticede mucize, yıllar boyu sürecek olan o merhaleleri bir anda ve çok kısa bir zaman zarfında meydana getirir. (Me-karim Şirazi, 182/13:1364)

Şayet merhum Mutahhari'nin sözü de bu gerekçelendirmeye dayanmaktadır: “mucize, kanunun kanuna hükmetmesidir, bir kanunun iptal edilmesi değil.” (447: 1420)

İslam'ın hikmet sahibi insanları, tabii illetlerin peygamberlerin ve keramet sahibi kim-selerin irade ve nefislerinde yerleşmesini, Allah tarafından izin verilmiş olan enbiyanın tekvin üzerindeki tasarrufunu, mucizenin akli tasvir ve kabul edilebilirliği projesini çiz-mek için uğraşmışlardır.

Sadr-u Müteellihin (Molla Sadra) bu mevzuda şöyle diyor:

Bazı ilahi nefislerin, sanki bütün alemin nefsi gibi olup, böylesi bir kudrete sahip olmalarına hayret etmemeliyiz. Bunlar öyle nefislerdir ki, bedenlerinin onlara itaat etmesi gibi, alemdeki unsurlar da ona itaat ederler ve her ne kadar soyut akıl ile benzerlik gösterirlerse de, güçleri ve alemdeki tasarrufları da o kadar çok olur. (618: 1420)

Bu nazariye, bu konudaki eleştiri ve sorunlara bir ölçüde uygun cevap vermektedir. İki önemli varsayım daha vardır ki, bu nazariyenin daha sağlıklı ve güçlü hale getirmektedir.

Birinci varsayım, beklentilerin ötesindeki işler üzerinde, nefis ve iradenin etkisinin ispatıdır.

İlk adımda, ispat etmemiz gereken şey, acaba nefsin ve iradenin cevherinin, özünün cisimler ve bedenler üzerinde tasarruf gücü olup olmadığıdır. Eğer bu esas ispatlanırsa, mucizenin izahının birinci büyük adımı atılmış olacaktır. Maddi ve cismani cevherde nefsin ve iradenin illiyeti, adet haline gelmiş işlerde, maddi olmayan işlerin etki etmesi türünden bir illiyet ve tesir olacaktır. Bu yüzden, maddi ve tabiat sınırları içindeki illiyet, bunun dışı için de genelleştirilecektir. Ve bu aslı, yani ilahi enbiya ve evliyanın can, nefis ve iradelerinin, diğer insanlara göre daha yüce bir mertebede ve daha güçlü olduklarını kabul etmekle onların etkilerinin gücü daha bir somut hale gelecektir.

İbn Sina bu konuda şöyle demektedir:

Dolayısıyla bir nebinin varlığı ve onun insan olması vaciptir. Onun diğer insanlarda bulunmayan bir niteliğe sahip olması gerekir ve insanlar onu kendilerinden ayırt edecek bir şeye (özelliğe) sahip olduğunu ve kendilerinin ona sahip olmadığını hissetmelidir. Dolayısıyla onun için kendisinden haber verdiğimiz mucizeler olacaktır.

Telepati, Spiritizm (ruhlarla irtibat), hipnoz bütün bunlar maddi meselelerde nefis ve ruh üzerinde etki bırakmanın apaçık örnekleridir. Öyle ki psikoloji ve psikanaliz, iki etken ve pozitif bilim olarak kabul edilmiştir. (Mekarim Şirazi, 289/5: 1377)

Şeyh-ur Reis, ariflerin yaptıkları harikulade işlerin akli izahını yaparken şöyle demiştir:

Bir arifin kendi gücüyle ona benzer başka insanların gücü dâhilinde olmayan bir fiil veya her hangi bir hareket gerçekleştirdiğini duyduğunda, bütün bunlarla birlikte hemen yalanlamaya kalkışmamalıyız. Muhakkak sen bunun sebebine gidecek bir yolu, muteber bildiğin doğa mekteplerinde bulacaksın... bir arifin gaipten konuşur ve konuştuğu şeyin gerçekleştiğini duyduğunda, müjdeleyici ve korkutuculukla öncelemişse, onu onayla ve ona iman getirmeni zorlaştırmassınlar. Zira doğa mekteplerinde bunun için açık sebepler var.

Hekim Suhreverdi şöyle diyor: “Enbiyanın, deprem oluşturarak yerle bir etmek, hastalıktan kurtulma, yürüyen ve uçanların onlara boyun eğmesi şaşılacak bir şey değildir. (77/3:1369)

Molla Sadra da şöyle diyor: “ Bazı nefislerin ilahi kuvvete sahip olmaları ve maddi âlemin unsurlarının ona itaat etmeleri şaşırıcı değildir.” (355:1420)

Bu üç büyük insanın sözleri bize nefis ve iradenin beden üzerinde etkisini mümkün olduğunu anlatıyor. İbn Sina delil olma yönüyle bu hakikati şöyle beyan ediyor:

Bazen güç bakımından insan için (durumu mutedil hal üzere iken) kendisinde tasarruf yapmak ve onu hareketlendirmekte bir sınır olur ve hedefi mahsurdur. Sonra nefse bir hal arz olur onun gücünü öyle bir duruma indirger ve söz konusu hedeften daha aşağılara getirir ki acizliğe duçar olur. Korku ve hüzn gibi haletlerinin kendisi için arz olmaları gibi. Veya nefsi için bir hal arz olur ki onun gücü fazlalaşır hedefi büyüyor, öyle ki adeta onunla bağımsız hale gelir. Kızgınlık, sevinç, mutedil durumlar ve sarhoş edici ferahlar gibi haletler bu türdendir. Arif için bir hareketlilik inayet edildiğinde; ferahlığın inayet edilmesi gibi perde arkasında olup açığa çıkan yetilere dönüşmesi acayiplik olarak karşılanmamalıdır.

Hace Nasuriddin Tusi de Şeyhur Reis ile aynı şeyleri söylüyor: “ ... yani Ali (a.s)’a ait olduğu söylenen söz bu manadadır: Vallahi ben Hayber kalesinin kapısını beden gücümlle açmadım, o işi rabbani bir kuvvet ile yaptım.”

Hasılı kelim, her bir insanın olağan durumlar karşısında olağan güçlerinin olduğu inkar edilemez bir hakikattir. Ama maddi olmayan şartlarda, insanın maddi cismi ve bedeninin hiçbir şekilde farklılık göstermemiştir, ancak onun kudreti azalıp çoğalabilir. Mesela korku, üzüntü ya da perişanlık halinde insan daha önceden kendisine çok sıradan gelen işleri yapmada aciz kalabilir. Buna karşılık, mutluluk, neşe ve kendini hafif hissettiği anlarda, onun kudreti artar. Peygamberlerin de vahyin kaynağıyla hissi ve görsel irtibatı olduğundan, başka kimselerin yapmaktan tamamen aciz oldukları mucizeler gösterebilirler. Bu yüzden Emir-el Muminin (a.s) şöyle buyurmuştur: “Hayber’in kapısını maddi dünyanın gücüyle söküp yerinden çıkarmadım; ilahi bir güç ile bu işi yaptım.”

Şu halde, hissi ve görsel delil ortaya koymuştur ki, olağan olmayan işlerin yapılmasında bir illet vardır, ama onun illeti maddiyat ve tabiat ile türdeş ve hem cins değildir. Belki nedensellik dairesi, hislerden ve duyulardan daha geniştir.

İkinci varsayım: Mucize Enbiyaların kendi yaptıkları iştir veya en azından enbiyanın nefsi onun ortaya çıkmasında ve görülmesinde etkindir. Bu varsayım önceki varsayımdan ortaya çıkmıştır, akli ve tecrübi bulguların, bu doğrultuda ortaya çıkan şeye tatbik edilmesi zorunludur. Yani birinci varsayımda, nefis, irade ve şuurun manevi işler kapsamına girdiği sağlam bir şekilde beyan edilmişti, cisim de maddi işler kapsamındadır, etki etmektedir. Ama bu varsayımda nebinin ve ilahi evliyanın nefsinin yüce âleme bağlanması, unsurlar ve maddeler âleminde çok büyük bir etki bırakmaktadır. Merhum Mutahhari birçok İslam âliminin bu varsayımı kabul ettiklerini söylemiştir. (220/2: 1376)

İkinci varsayımın daha derinleşmesi için, peygamberlerin mucizenin ortaya çıkışında, gerçekleşmesindeki rolü konusunu, meşhur kelim kitaplarında araştırmamız uygun olacaktır:

Fahrur Razi bu konuda şunları söylemektedir: İnsan iki güce sahiptir: biri, düşünce gücüdür ki, kemale ulaştığında, soyut âlemden bazı anlaşılabilir suretler ona aşikâr olur ve gaybın kaynağı onun için aydınlanır. Diğer güç, ameli güçtür ki, cisimler âleminde tasarruf edebilme ve tesir etme gücünü bulur ve garip ve harikulade fiiller ondan sadır olur.

1- Eş'aire'nin Konumu

Eş'aire'nin genel düşüncesi, tevhid-i ef'ali ve akli ve felsefi meselelerle çatışma taraftandır, onlar mucizeyi direkt olarak Allah'ın işi olarak görüyorlar. Şerh-i Mevakif'te, mucize faili Muhtar'ın (Allah) işidir ki Allah isterse bunu açıkça doğrular ve mucizeyi ortaya çıkarmak, bir kabiliyetin var olması şartına bağlı değildir, tıpkı nübüvveti bağışlamanın, nebinin istidadının bulunması ve hazır olması şartına bağlı olmaması gibi. Bu hikmet ve felsefenin tam tersi bir görüştür. (251/8: 1419) Ama bunların yanı sıra, ayetlerin zahiri ve temiz vicdanlar, en azından bazı mucizelerin meydana gelişinin, bizzat peygamberin eliyle olduğuna şahitlik etmektedir, Eş'aire'nin bir kısmı da mucizelerin meydana gelişinde peygamberin kendisinin etkisi olduğunu itiraf etmişlerdir. (Gazali, Tarihi belli değil: 238)

Fahrur Razi bu konuda şunları söylemektedir: İnsan iki güce sahiptir: biri, düşünce gücüdür ki, kemale ulaştığında, soyut âlemden bazı anlaşılabilir suretler ona aşikâr olur ve gaybın kaynağı onun için aydınlanır. Diğer güç, ameli güçtür ki, cisimler âleminde tasarruf edebilme ve tesir etme gücünü bulur ve garip ve harikulade fiiller ondan sadır olur. (127/9: 1420)

Elbette bir kısım kelamcılar, mutlak bir şekilde mucize Allah'ın işidir ve bu mutlaklıkta enbiyanın etkilerinin olmadığını sonucu çıkmamaktadır demektirler. Yani, enbiyanın mucizenin meydana gelmesindeki müstakil ve tamamlayıcı illiyetini reddetmek için yeterli değildir.

2- Mutezile'nin Konumu

Mutezile akılcı ekollerin en önemlilerinden biri olmakla beraber, bazı faktörlerden dolayı – ki bu faktörleri konuşmanın yeri burası değildir – eserleri ve düşüncelerine onların kendi beyanlarından ulaşmak fazla mümkün olmadığından, daha çok onların fikri düşümanlarının (Eş'aire) diliyle nakledilmiştir.

Onlar “bir olandan ancak bir sadır olur” gibi akli kurallara önem verirler, ilk yapının dışında, diğer meydana gelenleri Allah'ın vasıtalarla yaptığı iş olarak görürler. Bu yüzden bunlara göre mucize Allah'ın vasıtasız yapmış olduğu bir iş olamaz. (Abdulcebbar Mutezili, 23/9: 1957)

Mucize, mucizeyi yapan kimsenin gerçekte âlemin külli ruhuna bağlanması ve âlemin külli ruhuna bağlanarak, bu âlemdeki kanunlar üzerinde tasarruf etmesidir. Bu tasarrufu da kanunların dışına çıkması manasına gelmez, kanunları kendi kontrolüne alması anlamına gelir; kanunları kendi kontrolüne aldığı zaman, bu olağan örfi kanunların dışına çıkabilir ama kanunların bizzat kendisiyle çelişmez.

3- İmamiye'nin ve İslam Hekimlerinin Meşhur Konumu

Ebu Nasir Farabi'den (257 – 339 h.k.) Şeyh-ul Reis'e (370 – 427 h.k), İbn Rüşd'den (520 – 595 h.k.), ta Şeyh Suhreverdi'ye (549 – 587 h.k.), Molla Sadra'dan (979 – 1050 h.k.) Feyyaz'a (1045 – 1121 h.k), Feyz Kaşani'ye (1006 – 1091 h.k.) ve Molla Hadi Sebzevari'ye (1212 – 1279 h.k.) kadar hepsi, evliyanın ve nebilerin nefislerinin, mucizenin meydana gelmesine etki eden bazı özellikleri olduğu görüşünü kabul etmişlerdir. Hekim Sebzevari, Resul-ü Ekrem'in manevi sıfatlarının açıklamasından sonra, mucizenin kaynağını peygamberin şahsında, üç gücün var olmasıyla açıklayarak şöyle diyor: kuvvei allame (ilmi güç), kuvvei amale (aktif ve faal güç) ve kuvvei hassas (yüce bir idrak). (Tarihi belli değil: 217)

Allame Tabatabai de harikulade işlerin irdelenmesi ve ispatı için çaba göstererek şöyle diyor: Hiçbir tereddüdümüzün olmaması gereken bir diğer şey de şudur ki, bütün bu harikulade olaylarda şahısların da dehaletlerinin olduğunu ve aynı zamanda, maddi hükümlerle irtibatlı yahut madde ötesiyle korunmuş olmalarıdır. Bunun manası, meydana gelen bu olayların her birinde, failin şahsının irade ve şuru dehalet etmiştir. (121: 1363)

Yine el Mizan tefsirinde şöyle buyurmaktadır: Adet üstü olayların tümü, ister kendilerine mucize denilsin, ister sihir ve ister bunlar dışında başka şeyler; Allah'ın evliyalarının kerametleri, riyazet ve mücahede ile kazanılan diğer özellikler olsun bütün bunlar nefsanî güçlere dayanmakta ve iradi iktizalardır... Dolayısıyla nebilerin getirmiş oldukları mucize türündeki ayetler ve bunların onlardan sudur etmesi, sadece değerli ve şerif nefislerinde bulunan müessir ilkelere (yetilere) aittir ki bu yetilerde kendi tesirini göstermekte bir izne bağlılar.

Üstat Mutahhari de şöyle demektedir: Mucize, mucizeyi yapan kimsenin gerçekte âlemin külli ruhuna bağlanması ve âlemin külli ruhuna bağlanarak, bu âlemdeki kanunlar üzerinde tasarruf etmesidir. Bu tasarrufu da kanunların dışına çıkması manasına gelmez, kanunları kendi kontrolüne alması anlamına gelir; kanunları kendi kontrolüne aldığı zaman, bu olağan örfi kanunların dışına çıkabilir ama kanunların bizzat kendisiyle çelişmez.

Bir kısım kimseler de şu şekilde açıklamalarda bulunmuşlardır: bazı mucizeler, sadece Allah'ın irade ve emrine dayanmaktadır ve bu mucizelerde Enbiyaların hiçbir dehaleti yoktur. Tıpkı Musa Kelimullah'ın asasının yılanı dönüşmesi gibi, çünkü eğer Musa'nın (a.s) kendi nefsi ve ruhi gücünün asasının yılanı dönüşmesinde gerektirici ve sebep olucu bir etkisi olsaydı ve sadece Allah'ın iznini bekleyseydi, yılanı korkup kaçmak ki kendisi bu işte etkili olsaydı anlamsız olacaktı. Ama bazı durumlarda enbiya ve imamların nefsi mertebeleri ve kabiliyetleri mucizenin hazırlanmasında ve gerekli zeminin oluşturulmasında etkisiz değildir. (Sefayi, 28/2: 1375)

Peygamberler, güçlü nefis ve irade ile ve aynı zamanda Allah'la irtibatları sayesinde, tabii illetler ve sebepler üzerinde tasarrufta bulunup, ele geçirerek, tekvini velayetleriyle mucize gerçekleştirebilirler. Tabii olay ve refleksleri hızlandırmak, sebepler nizamına ve illetlere aykırı bir durum değildir. Tıpkı günümüzde bilim adamlarının tarafından tarım alanında bitkilerin yetiştirme süresini en aza indirerek en bereketli ürünü almak için yaptıkları hızlandırıcı değişim ve dönüşümler gibi.

Sonuç

Asıl problem, mucizenin, normal olanın dışında, olağan olaylar ve nedensellik kanununa tersine bir iş olmasıdır. O halde akılla bağdaşmayan ve hatta akıl ile çatışan bir şeydir ve eğer bu nizam ile uyumluysa, şu durumda olağan üstünlüğü nerededir?

Bu problemin esası, bir hata yahut yanlışın üzerine bina edilmesidir. Bu yanlış, nedensellik ve felsefenin külli kanunlarıyla, tabii ve örfi nizamın nedenselliğini birbirine karıştırmaktır. Olması imkânsız bir şeyin meydana gelmesi, nedensellik ve felsefenin ve matematiğin külli kanunlarını bozmak demektir ki, harikul adet bu anlamda değildir. Murat edilen şey, maddi ve tabiata ait nedensellik nizamını bozarak değiştirmektir. Bu ise olası bir şeydir ve aynı zamanda şaşırtıcıdır da.

Felsefenin külli kanunlarının söylediği şey, hiçbir malul yaratılış âleminde illet olmadan meydana gelemez. Tabii kanun ve deneysel bilim de şöyle diyor: ısı her zaman ateşin akabinde meydana gelir. Ama acaba bu ikisi arasındaki (ateş ve ısı) bağlantı tekvini, zaruri ve karşı konulamaz bir şekilde mi kurulmuştur? Acaba ısının sadece ateşe has bir netice olduğu iddia edilebilir mi?

Akl diyor ki, her meydana gelen şey bir meydana getirene muhtaçtır. Ama meydana gelen ve meydana getiren şeyin teşhisi, deneysel bilimlere bırakılmış, deneysel bilimlerin dayanağı da çeşitli araştırma ve gözlemlere dayanmaktadır ve araştırma da mantığa dayalı değil, şüphe götürmeyen yakine götürmek olarak tanımlanmıştır.

Eğer diğer noktadan probleme bakılırsa, çok açık bir şekilde problemin baş göstermesi, bu iki konu arasındaki hata, yanlış esasına dayandığı görülecektir:

1- Mucize bir illete bağlı değildir; bunun manası, insanların nezdinde olağan, bilinen illet yoktur sözü doğru ve problemsiz bir sözdür ve mucizenin bu türden bir şey olmasıdır.

2- Mucize mutlak olarak bir illete bağlı değildir; bunun manası ise, sıradan, maddi ve maddi olmayan illet yoktur ve mucize de bu türden bir şeydir.

Burada bir soru gündeme gelmektedir, eğer mucizeler, bir illete dayanıyorlar ise, beşerin zamanın geçmesiyle bu mucizelerin illetlerini keşfederse ve enbiyanın yaptığı harikulade işler mucize olmaktan çıkarsa ve sıradan halk aynı şekilde mucizeleri yapma gücüne ulaşırsa? Bunun cevabı şöyledir:

Evvela, beşerin ilminin kesinlikle yaratılışın bütün illetlerine, sırrına ve remzine ulaşacağını söylemek, delilsiz mesnetsiz bir iddia ve sözdür. Hatta eğer, bir konuda bile müspet bilim harikulade bir şeyin illetini keşfetse bile, böylesi bir gelişme mucizenin yararına olacaktır. Çünkü onun mümkünliğini ve gerçekleşmesini kesin ve ulaşılabilir kılacaktır ve öte yandan, deneysel bilim peygamberin de bu mucizeyi gerçekleştirirken, keşfolunan bu illetten yararlanmış olduğuna hükmedemez.

İkinci olarak, illetin meçhul ve müphem olması, mucizenin esası veya bir parçası değildir. Aksine mucize, bu açıdan mağlup edilemez illetlere dayanan ve bunun izlerini taşıyan, ilahi bir kaynaktan sadır olan şaşkınlık verici bir iş ve ayettir. Biz bilinen ve tanımlanan kanunlara uymayan her hadiseyi mucize olarak adlandıramayız. Ancak, mağlup edilemez illete dayanan olağanın dışındaki hadiseler mucizedir.

Üçüncü olarak, farz edelim ki, beşeri imkânlar mucizenin kendisini meydana getirmek gibi, mucizenin asli illetine ulaştı, bu gelişme o işin kendi asrında mucize olarak kabul edilmesini engellemez. Çünkü her mucizenin ana hedefi, kendi zamanında bu mucizeyi meydana getirenin ilahi peygamber olduğunu, vahyin kaynağıyla bağlantısının olduğunu, iddiasının gerçek olduğunu ispatlamaktır.

Görülen o ki, mucize ile ilgili pek çok bahislerde, mucizenin kendisinden gaflet edilip, meselenin ana eksenini mucizenin oluşturan etken bağlamında kurulmuştur.

Mesela, konu şöyle ele alınmıştır, acaba mucize direkt olarak Allah'ın işi midir yoksa Enbiyaların kendi yaptıkları bir iş midir tıpkı, meleklerin çeşitli memleketlerde İslam ordusuna yardım için nazil olması, Kur'an'ın ve diğer semavi kitapların nüzülü, Hz. İsa'nın (a.s.) babasız dünyaya gelmesi gibi... Hiç şüphe yok ki, Allah vasıtasız olarak yapmış yahut en azından peygamberin kendisi mucizenin asıl sahibi değildir, Hz. İsa (a.s) henüz doğmamışken, tekvinde ve kendi doğumunda bir etkiye sahip olabilir?

Asanın yılanı dönüşmesi, hastalara şifa vermek, hayvanlarla konuşmak, ateşten zarar görmemek... gibi mucizeler, Enbiyaların nefis ve irade olarak asgari ölçüde etki ettiği mucizelerdir.

Aynı şekilde, Nuh'un (a.s) mucizesi olan yağmurun ve tufanın inmesi, Hz. İsa'nın (a.s) beşikteyken konuşması, Kur'an-ı Kerim'in fesahat ve belâğatın doruklarında olması gibi mucizelerin, söz konusu felsefi ve akli kanunlarla bir çelişkisi yoktur, zahir ve batın bu tür işleri zati itibarıyla imkânsız bir karmaşa olarak görmez. Belirli bir zamanda, belirli bir şahıs ile üstelik zorunluluk halinde meydana geldiler, bu iş harikulade bir iştir.

Ama ayın ikiye ayrılması, Nil nehrinin yarılması, Saba Melikesinin tahtının taşınması, kayanın içinden deve yavrusunun çıkması gibi mucizeler... Zahirde aklın ve felsefenin edinimleriyle çelişmektedir. Bununla birlikte meseledeki asıl problem, mucizenin içeriğine (cins) yönelik değil, aksine türüne ve özel fertlere yönelik bir mucize olduğunda, herhangi bir açıklama getirilememesine rağmen, mucizenin tümü değil, yalnızca mucizenin bir kısmı inkâr edilmektedir.

Bir diğer nokta ise, konunun kaderine etki eden mucizelerin bir taksim ile iki türlü olmalarıdır:

Birincisi, hissi ve duyuşsal olan mucizeler, tıpkı ağaçtan bir asanın yaşayan bir yılan dönüşmesi, kayadan deve yavrusunun çıkması gibi...

İkincisi, akli ve teorik mucizeler, çoğunluğu Kur'an-ı Kerim'in mucizeleri gibi, gaybi, ilmi, fesahat ve belağat ile ilgili haberler...

Bu problem, mucize ve peygamberlik iddiasında bulunan kimse arasında bir bağlantının olmaması ve mucizelerin sadece birebir, ikna şeklinde ve genelin kabulüdür ve bazı mucizeleri (hissi ve duyuşsal) kapsar. Ancak daha çok akli ve teorik olan diğer bazı mucizeler, daha çok akla hitap etmektedir. Bunlar delillere ve burhanlara dayalı olabilirler. Bu yüzden, söz konusu edilen problem de asla ve mucizenin içeriğine (cins) yönelik değildir, sadece bazı tezahürlerine yöneliktir.

Kaynaklar

Kur'an-ı Mecid.

İbn Rüşd, Muhammed bin Ahmet Ebul Velid, tarihsiz, ElTehafetul Tehafet, taş baskı, basım yeri belli değil.

İbn Sina, Ebu Ali Hüseyin bin Abdullah, 1404, el İşarat ve el Tenbihat, şerh Muhakkik Tusi, Kum, Maraşi kütüphanesi.

_____ 1405, el İlahiyat, Tahkiki İbrahim Medkur, Kum,; Müessesetel Camia, Mektebe el Maraşi.

_____ 1363, el Mebde vel Mead, Tahran, Danişgahi Tahran.

Ebul Hasani, Ali Munzer, 1384, Şeyh İbrahim, Tahran, Müessesetel Mutalaat.

Ebu Hatem el Razi, Ahmet bin Hemdan, 1397, i'lam el Nubuvvet, Tahkik Selah Savi, Tahran, Encümen-i Felsefe.

Azadegan, 1325, Sufigeri, üçüncü baskı, Tahran.

İstis, Vet, 1367, İrfan ve Felsefe, tercüme: Bahauddin Hurremşahi, Tahran, Suruş.

İbn Numan, Muhammed, 1393, el İtikadiye, Tahran, Mekteb el Rezevi.

İci, Abdurrahman bin Ahmet, tarihsiz, el Mevakif fi ilmi Kelam, Alem-ul Kütüb, Beyrut.

Bakılanı, Kadı Ebubekir, 1407, el İnsaf fi ma Yecibul İtikat, Beyrut, Alem-ul Kütüb.

Behrani, Meysem bin Ali bin Meysem, 1406, Kavaidu el Meram fi ilmi el Kelam, Kum, Mektebe el Maraşi.

Bağdadi, ebu Mansur Abdulkahhar, 1367, el Fark beynel Fırak basım yeri belli değil, Neşr el Sekafe.

_____ 1417, Kitabi Usuli Din, Beyrut, Dar-ul Fikr.

Testeri, Kadı, Nurullah, tarihi belli değil, Ehkak-ul Hak, Talik-i Necefi Maraşi, Tahran, el İslamiye.

Taftazani, Saadeddin, 1409, Şerh-ul Mekasid, Kum, İntişarat-ı Razi.

_____ 1407, Şerh-ul Akaid el Nesefiye, Tahkik Ahmet Seka, Mısır, Mekteb el külliyyat el Ezheriye.

Cahiz, Ömer bin el Bahr, 1411, Hucec el Nubuvvet, (Resail el Cahiz), c.3 Tahkik Abdulsalam Harun, Beyrut, Darul Cil.

Curcani, Seyyid Şerif Ali bin Muhammed, 1419, Şerh-ul Mevakif, Beyrut, Darul Kütüb el İlmiiye.

Caferi, Muhammed Taki, 1368, Tercüme ve Tefsiri Nehc-ul Belağa, basım yeri belli değil, Defteri Neşri Ferheng.

Cevad Amuli, Abdullah, 1378, Kur'an der Kur'an, Kum, İsra.

Cuveyni, imam el Haremeyn, 1405, el İrşad ila Kavatii Edille, Beyrut, Müessesatu Sekafiyye.

Halebi, ebu Salih, Taki bin Necm, 1417, Takrib ul Mearif, Tahkik Fars Hasun, basım yeri belli değil, Muhakkik.

Hilli, Hasan bin Yusuf, 1407, Keşf'ul Murad, Kum, Camiayi Müderrisin.

- _____ 1416, Menhic'ul Yakın, Tahkik Muhammed Rıza Ensari, basım yeri belli değil, Neşri Muhakkik.
- Hurrenşahi, Bahaeddin, 1376, Seyr-i bi Süluk, Tahran, Nahid.
- Razi, Fahreddin Muhammed bin Ömer, 1405, Telhis el Mehsel, Beyrut, Dar-ul Ezva'.
- _____ 1411, Kitabu Mehsel, Tahkik Hüseyin Atayı, Kahire, Dar-ul Teras.
- _____ 1364, el Berahin fi ilm-ul Kelam, Tahran: Danişgahi Tahran.
- _____ el Metalib-ul Aliye minel İlmü İlahi, Tahkik Muhammed Şahin, Beyrut, Dar-ul Kütüb.
- Rabbani, Gulpeyegani, Ali, tarihi belli değil, İzahul Murad fi Şerhil Murad, Merkezi Müdüriyeti İlmîyeyi Kum, Müessesesi İmam Sadık (kitapçık).
- Rızai, İsfahani, Muhammed Ali, 1370, Pejohiş der İcazi İlmî Kur'an, Kitabı Mübin.
- Zümrüdiyan, Ahmet, 1368, Hakikati Ruh, Tahran, Defteri Ferhengi İslami.
- Jilson, Atin, 1366, Ruhi Felsefe der Kuruni Vusta, Tercüme, Daveri, Tahran, Müessesesi Mütalaat.
- Subhani, Cafer, 1370, Menşurul Cavid, Kum, Müessesesi İmam Sadık.
- _____ 1411, el İlahiyat, c.2, Kum, Merkezi Alemi Deresat.
- Sebzevari, Molla Hadi, 1422, Şerh el Menzume, Kum, Mustafavi.
- _____ Tarihi belli değil, Resaili Hekim Sebzevari, Tashihi Aşitiyani, Kum, Usve.
- Saidi Ruşen, Muhammed Bakır, 1379, Mucize Şinasi, Tahran, Pejohişgahi Ferheng ve Endişe.
- Suhreverdi, Şehabeddin Ömer, 1369, Mecmuayı Musnefat, c.1 ve 3, Tashihi Hüneri Korbin, Tahran.
- Şeraiti, Muhammed Taki, Tarihi belli değil, Vahiy ve Nübüvvat, basım yeri belli değil, Hüseyiniyeyi İrşad.
- Şehristani, Abdülkerim, Tarihi belli değil, el Milel ven Nihal, Kum, Menşurat el Rıza.
- Sadreddin Şirazi, Muhammed bin İbrahim, 1360, el Şevahid el Rububiyye, Meşhed, Merkezi Neşri Danişgahi.
- _____ 1420, el Mebde vel Mead, Beyrut, Dar-ul Hadi.
- _____ 1981, el Hikmet ul Mutealiye, Beyrut, Dar-ul İhya el Teras el Arabi.
- _____ 1367, Şerh-i Usul-i Kafi, Tashihi Hacevi, Tahran, Müessesesi Mütalaat.
- Sefayi, Seyyid Ahmed, 1375, İlm-u Kelam, Tahran, Danişgahi Tahran.
- Tabatabai, Muhammed Hüseyin, 1372, el Mizan fi Tefsiril Kur'an, Tahran, Dar-ul Kütübül İslamiye.
- _____ 1363, İ'cazi Kur'an, Viraste mir ez Muhammed, Tahran, Neşri Reca.
- _____ Tarihi belli değil, İ'caz ez Nezeri Akl ve Kur'an, Kum, Neşri Fahte.
- _____ 1381, Nihayetul Hikme, Kum, Camie Müderrisin.
- Tusi, Nasreddin, 1416, Kavaidul Akaid, Kum, Camie Müderrisin.
- _____ 1408, Telhisi Mehsel, Beyrut, Dar-ul Ezva.
- _____ 1409, el Tibyan fi Tefsiril Kur'an, basım yeri belli değil, Mektebul A'lam.

- Abdulcabbar Mutezili, Ahmed, 1958, el Meğna? fi Ebvabil Tevhid vel Adl, Tahkik Muhammed Kasım ve İbrahim Medkur, Mısır, Dar-ul Kütüb
- _____ 1422, Şerhul Usul el Hamse, Talik Ahmed bin Hüseyin, Beyrut, Dar-ul İhya el Teras.
- Askeri, Seyyid Murteza, 1414, Akaid el İslam, Tahran, Şirketu Tevhid.
- İlmulhuda, Ali bin Hüseyin, 1414, Şerhi el Cemel?? El İlm vel Amel, Tashih Yakubi Meraği, basım yeri belli değil, Dar-ul Usve.
- _____ 1411, el Zahire fi İlmi Kelam, Kum, Camie Müderrisin.
- Gazali, ebu Ahmed, Muhammed, tarihi belli değil, Tehafetul Felasefe, Tercüme, Ali Aşgar Hikmet, Kahire, Dar-ul Mearif.
- Farabi, ebu Nasr Muhammed, 1405, Fusus el Hikem, Kum, İntişaratu Bidar.
- Feyz Kaşani, Muhsin, tarihi belli değil, İlm el Yakın, Kum, İntişaratu Bidar.
- Kadridani Karameliki, Muhammed Hasan, 1381, Mucize der Kalemroyi Akl ve Din, Kum, Tebliğati İslami.
- Lahici, Abdulrezzak, 1372, Guheri Murad, Tashih Zeynelabidin Kurbani, Tahran, Vezareti Ferheng.
- Meclisi, Muhammed Bakır, Tarihi belli değil, Biharul Envar, Beyrut, Müessesetül Vefa.
- Mutahhari, Murteza, 1420, Mecmuei Asar, c.4, Kum, Sadra.
- _____ 1421, , Mecmuei Asar, c.1, Kum, Sadra.
- _____ 1376, Aşınayi ba Kur'an, Tahran, Sadra.
- _____ 1378, Velaiha?? ve Velayetha, Sadra, Çap Heftom.
- Mekarim Şirazi, Nasır, 1377, Peyami Kur'an, Kum, Camie Müderrisin.
- _____ 1364, Tefsiri Numune, Tahran, Dar-ul Kutubil İslamiye.
- Mevlana, Celaleddin Muhammed Belhi, 1378, Mesnevi-i Manevi, Defteri Evvel.